

L'estat del monestir, l'any 1870, era d'una desolació difícil de descriure.

La restauració de Ripoll, un episodi de la Renaixença

NARCÍS-JORDI ARAGÓ

El 21 de març d'enguany es compleixen cent anys de l'inici oficial de la restauració del monestir de Ripoll. El pas decisiu que es va donar entre l'abandó del monument i la seva dignificació total va ser una conseqüència, però també un símbol, de la Renaixença catalana iniciada mig segle abans. I, realment, no es podia pas trobar un signe més expressiu, d'aquella voluntat de renaixement nacional, que el recobriment i la consolidació del que ha estat considerat com el bressol de Catalunya.

La decadència del monestir

El monestir, fundat per Guifré el Pilós el 879 i prestigiat definitivament

per l'abat Oliba, havia començat la seva decadència l'any 1835, tal com explicava Josep Calzada en un article del número anterior d'aquesta Revista. Així va veure el seu estat Pere Pellicer: "Presentava el monestir en dit temps una desolació que no podré pas descriure com caldria. Un gran munt de runes produït per l'enfonsament de la volta central ocupava el temple, i un altre cobria la portada per l'enderrocament de les columnes i arcs de l'atri i de sa coberta. Enrunada en la part del claustre la paret i ala dels sepulcres, clivellades les de la resta, amagant tot ell una fi pròxima..." Així les coses, el delegat governamental per a la desamortització va començar a vendre a baix preu dependències del monestir. La gent

va acudir-hi a comprar, però també a la recerca de pedres, teules, rajoles, ferros i fustes, fins a consumir-ne la total i absoluta ruïna.

L'any 1863, la Reial Acadèmia de Belles Arts de Barcelona va enviar a Ripoll una comissió d'experts per intentar la salvació del monestir. En formaven part el filòleg Manuel Milà i Fontanals, el pintor Claudi Lorenzale i l'arquitecte Elies Rogent. Els va ajudar l'arquitecte provincial de Girona, Martí Sureda i Deulovol. La Comissió de Monuments de Girona es va fer càrrec d'algunes obres de consolidació, ja sota la direcció de Rogent, l'autor de la Universitat de Barcelona, que des de molt jove s'havia dedicat a l'estudi dels monuments medievals de Catalunya.

L'empenta definitiva

Deu anys més tard, en abolir-se les jurisdiccions eclesiàstiques privilegiades, el monestir de Ripoll va quedar agregat al bisbat de Vic. L'any 1882 va ser nomenat bisbe de Vic Josep Morgades, l'home que donaria l'empenta definitiva a la restauració. L'any 1885, un reial decret cedia al bisbat la propietat del monestir, i immediatament es posava fil a l'agulla. La Comissió de Monuments de Girona, que amb les obres parcials de conservació havia salvat de la mort el monestir, no va ser tinguda en compte a l'hora de començar la restauració oficial, confiada exclusivament al barceloní Elies Rogent. L'informe de l'arquitecte al bisbe Morgades, publicat l'any 1887, conté un paràgraf en el qual s'expliquen alhora l'estat del monestir i la forma singular del començament de les obres:

"Recordaré el día en que, acompañando a V.E.I. reconocimos, con el arquitecto diocesano, las ruinas de lo que fue Santa María de Ripoll, y la escena desoladora que ofrecían: bóvedas hundidas, muros y machones agrietados y cuarteados, masas informes y desprendidas donde crecían plantas parietarias y la hiedra trepadora, hacinaamiento discordante y heterogéneo de escombros en el atrio que ostenta la imatronte, en las naves laterales, en el crucero y en la línea foránea absidial; todo era confusión y desorden en aquella localidad, que ni siquiera ofrecía medianas condiciones para inaugurar dignamente los trabajos. Parecía sueño quimérico o empeño temerario resucitar un cadáver y dar lozana vida al panteón condal incendiado en 1835, depreciado, con punible abandono, durante tres lustros, acariciado primero por la Academia de

San Fernando, prohijado después por la de Barcelona y a continuación por la Junta de Monumentos de Gerona, realizando todas valiosas obras para precaver su total ruina, pero ineficaces para devolver a la basilica la esplendorosa pompa que alcanzó en los comienzos del siglo XI, en que los árabes dominaban la parte occidental del Principado. En aquel memorable día, sin fausto ni oropel, y sin vislumbrar siquiera el resultado probable de la suscripción que se iniciaba, pero sabiendo V.E.I. que, por falta de trabajo, había en Ripoll muchos infelices sin medios de subsistencia, patentizó su noble iniciativa mandando empezar las obras en el acto; en pocas horas, se redactan las condiciones para explanar el atrio exterior, se celebra la subasta y al siguiente día reciben el pan, hijo del trabajo honrado, muchos padres de familia".

Viollet-le-Duc i la Renaixença

La sistematització dels criteris de restauració que Elies Rogent va seguir a Ripoll s'inspirava en les tesis de l'arquitecte parisenc Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc, figura molt polèmica per les seves reconstruccions d'edificis medievals, i conegut sobretot per haver restaurat l'any 1853 la ciutadella de Carcassona. En un estudi aportat al VII Curset sobre la intervenció en el patrimoni arquitectònic, celebrat l'any 1984, Santiago Alcolea diu que els criteris de Viollet-le-Duc sobre reconstrucció de grans edificis fins a assolir una completa harmonia final "van trobar a Catalunya un terreny molt favorable perquè van coincidir amb el moviment romàntic liberal de la Renaixença". Després de preguntar-se fins a quin punt la restauració de Ripoll respon a les línies marcades per Viollet-le-Duc, Alcolea afirma que "en aquest cas concret el criteri que hi seguí l'arquitecte Rogent responia bàsicament als principis exposats per aquell, quan considera que és preferible restablir la unitat de l'estil original del monument que no pas reproduir exactament el conjunt".

Aquest criteri, que en el cas de la restauració de Ripoll ha estat molt discutit, enllaça realment amb l'esperit de la Renaixença. En la seva documentada exposició, Alcolea compara el caràcter de la restauració de Ripoll, com a símbol de Catalunya, amb l'acabament de la catedral de Colònia com a signe de

21 de març de 1886: les obres de restauració comencen amb una processó que retorna el Crist de la Sang a l'església.

l'Alemanya unificada. En tot cas, allà on es descobreix clarament la identificació del renaixement del monestir amb el renaixement del país és en els discursos pronunciats a Ripoll amb motiu de la festa inaugural. Val a dir, però, que aquesta identificació ja s'havia explicitat cinc anys abans, en un article aparegut al *Diari de Barcelona* quan la reconstrucció semblava encara un somni irrealitzable: "el dia que vinguin per terra els últims restos del monestir de Ripoll, ses runes borraràn les fronteres de Catalunya, i els cadàvers dels antics comtes es tornaran de boca a terra, per protestar com els antics gals contra l'ocupació estranya de la terra que ells conqueriren, ja que com a estranys els haurem tractat, negant un monument als qui ens regalaren un regne. Alcem, almenys, una tàpia entorn d'aquell fossar, i damunt el pedestal de runes una creu amb aquesta senzilla inscripció: *Finis Catalauniae...*"

Sota la volta esfondrada, el bisbe Morgades celebra la missa de la jornada inaugural.

Cent anys de la festa inaugural

La festa inaugural de les obres, de la qual ara commemorem el centenari, va celebrar-se el 21 de març de 1886, festa de sant Benet, i va ser greu i solemne com un acte d'expiació. Hi assistiren representants de les institucions del Principat, diputats a Corts i de la província, membres de la noblesa, escriptors i poetes, arquitectes i artistes, el poble de Ripoll i gent vinguda d'arreu de Catalunya. De l'església parroquial de Sant Pere va sortir la processó amb la imatge del Crist de la Sang, única peça salvada de l'incendi de 1835. En el presbiteri, sota la volta esfondrada, s'hi havia improvisat un altar flanquejat per les tombes del comte Guifré i del seu fill, l'abat Rodolf, trobades pocs anys abans per Josep M. Pellicer. El bisbe Morgades va celebrar-hi la missa mentre hom entonava el *Miserere*. Beneïdes les obres de restauració, la processó va donar la volta al claustre mig enrunat i va anar a cantar una absolta sobre les sepultures dels comtes, en un gest que, segons una crònica de l'època, volia ser "de reparació de les iniquitats d'una generació extraviada".

El monument i la pàtria

Els discursos que es van pronunciar aquell dia són els que expliquen el sentit de l'obra i el seu caràcter paradigmàtic. De primer, va parlar el bisbe Morgades, i les seves paraules no podien ser més

explícites: "Anem a restaurar, no precisament el monestir de Ripoll, sinó Catalunya: la Catalunya sòbria, treballadora, entenimentada, cristiana..." El catalanisme propugnat en aquella ocasió pel bisbe de Vic fugia tant del separatisme "que seria de fatals conseqüències", com "d'aquest afany de centralització que aviat ens faria anar a prendre banys de mar al Manzanarès..."

Des del seu angle, el jurisconsult Manuel Duran i Bas va insistir en la mateixa idea: "Sí, restaurem, restaurem Ripoll, però hi ha un altre monument, senyors, que cau també, cau cada dia més i s'enfonsa: el Dret Català, les lleis de Catalunya. Catalunya sense lleis no és Catalunya, no serà mai més Catalunya".

El canonge Jaume Collell, fundador i director del setmanari vigatà *La Veu del Montserrat*, a través del qual s'havia impulsat tota la campanya de la restauració, va llegir públicament els versos que mossèn Jacint Verdaguer acabava d'escriure per al cant XI del poema *Canigó*, en els quals es glossa pedra a pedra la portalada del monestir com a arc de triomf del cristianisme: "Catalunya l'aixeca a Jesucrist. / Qui passarà per sota aquesta arcada, / bé podrà dir que, en síntesi sagrada, / el món, el temps, l'eternitat ha vist". I tot seguit va posar una corona de llorer sobre el front de mossèn Cinto, que pocs dies abans Menéndez y Pelayo havia proclamat com el primer poeta del món.

Tot plegat, doncs, va convertir l'inici de les obres en un esclat d'affirmació patriòtica. La crònica de *La Veu del Montserrat* no es va pas estar de proclamar-ho: "la festa serà una de les pàgines més pures, més brillants, més encoratjadores, de la renaixença catalana, desperta ja en tots els ordres".

Aquesta simbiosi entre el monument i la pàtria va mantenir-se viva a partir d'aquell moment. Pocs mesos després, el bisbe de Vic va convocar els poetes catalans a escriure la lletra d'un *Himne a Catalunya* que "canti i celebri el seu renaixement simbolitzat en la restauració de Santa Maria de Ripoll". La idea esclataria novament l'any 1893, amb motiu de la consagració del monestir reconstruït, i s'expressaria amb tanta transparència com en un article de *La Il·lustració Catalana*: "la festa celebrada a Ripoll era realment la celebració de dues renaixences: la de la terra catalana i la de l'art més català de tots, que sapigué escriure en esglésies, claustres i castells els jorns més gloriosos de la nostra terra". L'article anava signat per un arquitecte de vint-i-sis anys: Josep Puig i Cadafalch, futur President de la Mancomunitat de Catalunya.

